
Savremenik

1 • januar 1973.

KIBERNETIKA I POETIKA

Stevan Raičković: TRIPTIHON

**Vladimir Miličić: RIMARIJ
MILANA BAKIĆA**

7. Zarecki: **KIBERNETIKA I POETIKA**

Borislav Pekić:

RAZARANJE GOVORA

Ivan Ivanović: POVRATAK IZ RAT

**Olga Stuparević: NAČELA
NEOREALISTIČKE POETIKE**

Radomir Smiljanić:

NEKO JE OKLEVETAO HEGELA

**Gibor Klaničaj: NACIONALNA
PRIPADNOST PISACA**

LJUDI I IDEJE

*Nacionalna pripadnost pisaca**

KOJI PISCI, koja djela pripadaju određenoj nacionalnoj književnosti? Što moraju sadržavati pojedine povijesti nacionalnih književnosti? Na ta pitanja lako je odgovoriti u slučaju kad neki pisac svjesno ističe svoju isključivu pripadnost jednoj naciji odnosno nacionalnoj književnosti, pa to i u svojim djelima odlučno izražava. To se međutim dešava samo u učvršćenim, razvijenim nacionalnim društvima, tj. u onoj fazi književnog razvitka koja je već nacionalna. U zapadnoevropskim književnostima od vremena renesanse a u istočnoevropskim književnostima počevši od XIX stoljeća rijetko je kad potrebno odučivati o tome u povijesti koje književnosti neki pisac ima svoje mjesto. Premda i pri tom ne škodi oprez. Franz Kafka, na primjer, može se možda u krajnjoj konzekvenciji smatrati austrijskim piscem, ali on ni iz njemačke književne povijesti ne može izostati i, dapače, teško je zamisliva ozbiljna povijest češke književnosti koja bi šutke prešla preko književnog rada Kafke i njemačkih pisaca iz Praga uopće.

U periodima prije konačnog formiranja nacionalne književnosti, tj. u srednjem vijeku, odnosno u srednjoj i istočnoj Evropi sve do kraja XVIII stoljeća, već je mnogo teže odlučiti o tom pitanju. Istina, u većini slučajeva nacionalna odnosno književno-povijesna pripadnost pisaca nije ni tada nesigurna; nikad nitko nije osporavao da je na primer Kochanowski poljski, Pázmány mađarski, Gundulić hrvatski pisac budući da se to samo po sebi razumije. Tražimo li međutim, opće načelo, odlučan kriterij za svrstavanje pisaca u okvire neke književnosti, tj. gledište s kojega se mogu riješiti svi diskutabilni slučajevi, tada se smjesta pokaže da ga ne možemo naći. Jer ni jezik djela, ni nacionalno porijeklo pisaca, ni državni teritorij koji služi za mesto njihova djelovanja, ni duhovnu, kulturnu okolinu njihove djelatnosti ne možemo smatrati jedininim i posve sigurnim odlučnim faktorom. Evo slučaja Janusa Pannoniusa. Po jeziku on svoje mjesto ima isključivo u univerzalnoj latinskoj književnosti; porijeklom je hrvatski pisac; po osobitosti svoje poezije, po stilu, po koloritu on organski pripada talijanskoj humanističkoj poeziji; kao jedan od vodećih državnika Mađarske i ujedno literarni zagovornik političkih težnja kralja Matije i mađarskog plemstva on je mađarski pjesnik. Književna povijest nacionalističkog duha iz prošlosti pribjegavala je u takvim slučajevima čas jednom, čas drugom gledištu, prema tome, koje je boļje odgovaralo svrsi da se dotični pisci uvrste isključivo u jednu ili drugu književnost.

Rješenju pitanja približavamo se ako nacionalnu književnost ne smatramo inventarom u koji unosimo, odnosno iz kojega isključujemo pisce i književna djela prema gledištima sitničavog nacionalizma, nego ako je smatramo organizmom koji se pojavljuje na određenom visokom stupnju društvenog razvitka, koji se u toku historije formira i mijenja. Nacionalna književnost plod je nekog nacionalnog društva, i kao što su pojedina nacionalna društva nastala kao rezultat složenih i dugotrajnih historijskih zbivanja, tako su nastale i nacionalne književnosti. Iz toga slijedi da su prije nego je taj razvoj dostigao svoj vrhunac, tj. prije nego su se nacije iskristalizirale i oštro odvojile jedne od drugih, njihove granice često bile nejasne. Što se tiče pretpovijesti, ranijih epoha nacionalnih književnosti, ne možemo drugo nego da, ostavljajući po strani pitanje jezika, porijekla ili teritorija, bilježimo književne rezultate zajednica ili društava za koja se može smatrati da su bila prethodni stadij za nacije.

Ako se stane na stanovište da je povijest neke književnosti identična s poviješću književnosti zajednice ili društva, moramo njen nacionalni period u pogledu jezika oštro odijeliti od prethodnog perioda. Jer dok su književni produkti jednog društva poslije njegova završenog preobražaja u naciju pisani gotovo isključivo na nacionalnom jeziku, prije

* Tekst pročitán na savetovanju o jugoslovensko-mađarskim književnim vezama održanom od 30. IX do 1. X 1972. god. u Budimpešti.

toga to ni izdaleka nije bio slučaj. Napisati povijest srednjovjekovne književnosti pojedinih naroda nije moguće a da u njoj ne dobiju svoje mjesto i djela napisana na latinskom, staro- ili staro-crkveno slavenskom jeziku. U uobličavanju nacionalne književnosti djela na latinskom ne igraju naime ni po čemu manju ulogu od onih koja su napisana na materinskom jeziku. Istina je, doduše, da se pismenost na materinskom jeziku, u početku bespomoćna, s vremenom razvije do takve razine da može postati sirovo, a kasnije ipak jedino izražajno sredstvo nacionalne književnosti neke zemlje, ali s druge strane se često nacionalne ideje, prvi znaci nacionalne svijesti, prvi put javljaju u književnosti te iste zemlje na latinskom jeziku. U srednjem vijeku i djelimično u doba renesanse — u Istočnoj Evropi dapače još i u čitavom periodu baroka — književnosti na latinskom i na materinskom jeziku zajednički su udovoljavale potrebama društva i zajednički su ih izražavale. A s obzirom na okvir povijesti nacionalne književnosti moramo to smatrati odlučnim.

Što se začetka talijanske književnosti tiče, nije prihvatljivija na primjer tradicionalna teza po kojoj njena povijest počinje tek u XIII stoljeću kad su se pojavila prva književna ostvarenja na materinskom jeziku. Nove su se civilizacije, naime, nastale na ruševinama Karolinškog carstva, počele istodobno razvijati u X—XI stoljeću kao prethodnice buduće francuske, talijanske nacionalne kulture i drugih. U Italiji međutim književni jezik talijanskog društva koje je tek nastajalo bio je, uslijed dominacije latinske tradicije, još i u XI—XII stoljeću latinski, a ne govorni jezik naroda. Isto tako ni početak mađarske književne povijesti ne može se računati od najranijeg poznatog jezičnog spomenika na mađarskom, nastalog oko god. 1200, jer su već u XI—XII stoljeću nastajale na latinskom, jedna za drugom, legende i himne o mađarskim svetim kraljevima, odnosno povijesni radovi o djelima Mađara. Ti latinski napisi udovoljavali su potrebama dinastije odnosno ranog mađarskog feudalnog društva i crkve; iako su njihova uloga i značenje u sveopćoj srednjovjekovnoj latinskoj književnosti bili minimalni, to veći su oni bili u pogledu nastajanja mađarske književnosti. Pa kako su za sve književnosti zapadnog kršćanskog svijeta značajna latinska djela, takvu su važnu ulogu imali starocrkveni slavenski radovi u prehistoriji nacionalne književnosti u slučajevima nekih slavenskih naroda i rumunjskog naroda. Štaviše, srednjovjekovnoj povijesti nekih slavenskih književnosti, kao npr. češkoj, pripadaju uz češke radove i djela na latinskom i starocrkvenom slavenskom jeziku.

Književna djela pisana na internacionalnim, mrtvim jezicima ne mogu međutim biti uvijek vezana za književnost isključivo jednog ili drugog naroda. Do upotrebe latinskog odnosno starocrkvenog slavenskog jezika došlo je upravo zato da bi pisci mogli govoriti nekoliko narodima, udovoljiti crkvenim i kulturnim potrebama nekoliko zemalja najednput i služiti političkim i državnim interesima mnogonacionalnih zemalja. Upravo zbog toga nije nimalo neobično ako istoga pisca, isto djelo spominju književne povijesti nekoliko naroda. Ako se pisci iz ranijih stoljeća u mnogim slučajevima nisu nacionalno opredijelili, onda je njihovo naknadno opredjeljivanje nehistorijsko krivotvorenje književne povijesti. Vezati na pr. djelatnost Ćirila i Metoda jedino uz povijest jedne ili druge slavenske književnosti nije moguće; ta je djelatnost očito dio povijesti i bugarske, slovačke, češke i drugih književnosti.

Vrlo je poučno u tom pogledu pitanje latinske književnosti stare Mađarske. Prije nastajanja građanskih nacija feudalni, politički, državni, crkveni okviri bili su jači činioci oblikovanja društva nego etnički i jezični momenti. Budući da je stara Mađarska dugo vrijeme bila trajna politička tvorevina nastalo je u feudalno vrijeme jedno ugarsko društvo unatoč mnogojezičnosti zemlje. Državnim, političkim, staleškim okvirima skupljene su bile u jedinstvo različite nacionalnosti, a pisci, bili oni Mađari ili ne, nisu radili u nacionalnim nego u državnim odnosno u staleškim ili crkvenim okvirima, pa su i njihov način mišljenja određivali potonji okviri. Tako je nastala i jedna književnost latinskog jezika koja je bila zajednički produkt naroda što su živjeli u staroj Mađarskoj i koja je zajednički preteča i kulturno nasljeđe svih kasnijih nacionalnih književnosti, izniklih na teritoriju te nekadašnje države.

Nije samo jezik te književnosti „ugarske zemlje“ bio jedinstven, latinski, nego su i pisci različitih nacionalnosti zastupali istu zajedničku državnu, društvenu svijest — „hungarus“ nije značio „mađarski“. Štaviše, nisu se samo pisci iz različitih naroda zemlje nego i pojedini njemački, talijanski i drugi pisci, došli izvana i nastanjeni u Mađarskoj, organski uklopili u okvire njene književnosti. U toku srednjega vijeka ne možemo u „nacionalnom“ pogledu ni za nijansu otkriti razliku između shvaćanja nekoga kroničara mađarskog porijekla, nekog njemačkog legendopisca u službi arpadovskih kraljeva, hrvatskog humanista kod Hunyadijevih ili talijanskog povijesničara Matijina. Ni jedan naime ne zastupa nacionalne težnje nego je u službi jedne feudalne države odnosno dinastije, pa u skladu s tim izražava državni patriotizam. Ispunjava li pisac visoku crkvenu ili državnu funkciju, tj. ako je dio, član vladajuće klase, on privsjaja njenu svijest i feudalnu

ideologiju nezavisno od svoje nacionalnosti. Dobar je primjer za sve to Janus Pannonius (1434—1472), za koga se otimala i mađarska, i hrvatska, i talijanska povijest.

Taj je veliki pjesnik bio porijeklom Hrvat, u toku svog dvanaestogodišnjeg boravka u Italiji postao je, kao što je o njemu pisao njegov veliki humanistički učitelj Guarino da Verona, „po čudima Talijan“, pa na koncu, kao biskup od Pečuja i Matijin potkancelar, vodeća ličnost mađarskog kulturnog života, prvi veliki pjesnik Mađarske. Sve to nije uzrokovalo ni najmanji problem za njega budući da se ni njegovo mišljenje nije kretalo u nacionalnim kategorijama. Svojom domovinom on je smatrao Panoniju, te nije vidio razliku između predjela nekadašnje rimske provincije južno od Drave i onog drugog, sjeverno od njega. Hrvatska i mađarska Panonija bile su za njega jedna domovina, jedna zemlja; druga mu je domovina bila Italija. Nije pisao ni mađarski, ni hrvatski, ni talijanski, nego samo latinski; a nije se zvao Hrvatom, ni Mađarom, ni Talijanom, nego se zvao „Pannonius“. Kada u jednom epigramu zaziva Boga da dade mir Panoncima („Jam parce fessis, quaeo, Pannoniis Pater!“ — Molim te, smiluj se već tim Panoncima umornim, o Oče!“) — on jednako misli na Hrvate i Mađare.

Tome prividno protivurjeći, da Janus Pannonius jednom prilikom ubraja sebe među Hune. U njegovoj velikoj elegiji pod naslovom *De inundatione* čitamo naime ovaj stih: „Sin Hunni luitus communia crimina soli“. Zanimljivo je da je iz hrvatskog prijevoda te pjesme izostala riječ „Hunni“: „Ako samo mi moramo otkupiti grijehе svijeta“ (vidi: Ivan Česmički: *Pjesme i epigrama*. Zagreb 1951.) Prevodilac je možda smatrao da je pozivanje na Hune, tobožnje pretke Mađara, u suprotnosti s pjesnikovim hrvatskim porijeklom. Međutim o tome nema ni govora. Srednjovjekovna historijska koncepcija o identičnosti Huna i Mađara trebalo je da služi jačanju samosvijesti plemstva, vladajuće klase mađarske države, a ono se nije ništa sastojalo samo od Mađara. Riječ je dakle o staleškoj a ne o nacionalnoj svijesti, i dok se mađarski seljak nije ubrajao u Hune, dotle se barun nemađarske nacionalnosti smatrao Hunom isto onako kao i Mađar koji je bio pripadnik njegova staleža. I premda je izvan sumnje da se ta hunska samosvijest kao izraz hegemonističke oholosti spajala s jakom ksenofobijom, pripadnici nemađarskih nacionalnosti u Mađarskoj, odnosno Hrvati koji su se nalazili u državnom savezu s Mađarima, tačnije: njihova gospoda i plemići, nisu se nikad smatrali tuđincima među plemstvom koje se hvalisalo svojim hunskim porijeklom. A za vladavine kralja Matije shvaćanje mađarske države kao nasljednice carstva Attilina razvijalo se u pravu državnu dinastičku ideologiju, pa su i Matiju samog rado zvali „secundus Attila“. Bilo je dakle sasvim prirodno što se i Janus, koji je bio „panonskog“ porijekla, uzdigao u prve redove vladajuće feudalne klase zemlje i pripadao Matijinim neposrednim suradnicima, ubrajao među Hune.

Je li prema svemu tome moguće odlučiti kojoj književnosti pripada isključivo Janus Pannonius? Očito nije. Njegova djelatnost utječe u povijesni tok i mađarske i hrvatske, pa dapače pomalo i talijanske književnosti. A isto tako moramo da postupimo i sa većinom predstavnika latinske književnosti u Mađarskoj. Antonio Bonfini (1427—1503), koji je napisao svoje glavno djelo u Mađarskoj ne može izostati iz povijesti talijanske, ali ni iz povijesti mađarske književnosti, budući da je njegova mađarska povijest, koju je napisao po Matijinu nalogu postala osnovom čitave kasnije mađarske nacionalne historiografije. Ima primjera i za to, da jedan pisac sebe izrično priznaje prvo za sina jedne, zatim za sina neke druge domovine. András Dudith (1533—1589), koji potječe iz upola hrvatske, a upola talijanske obitelji, ali je već u Budimu rođen Mađarom, kada se u jednom svom poznijem periodu konačno preselio u Poljsku, u jednoj svojoj pjesmi ovako se izjašnjava:

Sarmatiam patriae antetulit charisque propinquis
Dudithus, Hunnorum forti de sanguine cretus
Virtutes gentis libertatemque sequutus.
Quare vale, o dulcis patria Hungariae, haec mihi nunc est
Haec patria, . . .

(P. Costil: *André Dudith, humaniste hongrois*. Paris 1935. p. 324.)

A Matija Béł, jedan od najvećih učenjaka Mađarske u XVIII. stoljeću, koji je porijeklom bio napola Mađar, napola Slovak, a koji je velik dio svoga života proveo radeći kao nje-mački svećenik u Požunu, te jednakom revnošću istraživao probleme mađarskog i slovačkog jezika i nastojao razotkriti historijsku prošlost i porijeklo tih dvaju naroda „svoje domovine“ — zar se on može smatrati samo slovačkim ili samo mađarskim piscem?

Starija mađarska književna historiografija postupila je posve nehistorijski kada je tu latinsku književnost, nastalu u Mađarskoj u potpunosti ekspropirala u korist mađar-

stva, smatrajući je isključivo dijelom historije mađarske književnosti. Isto je tako međutim krivo i promašeno svako nastojanje, koje želi suprotno, i u rečenim slučajevima Janusa Pannoniusa smatra prvenstveno hrvatskim, a Matiju Béla samo slovačkim književnikom, dok Bonfinija ubraja jedino u historiju talijanske književnosti, a Duditha samo u poljsku književnost. Ono što se nije u svoje vrijeme odijelio s nacionalnoga gledišta i što je zajedničko naslijeđe, to ni potomstvo nema prava da okvalificira kao isključivu svojину jednog ili drugog naroda.

Sve to ne važi samo za latinsku književnost, često naime nije moguće nacionalno nedvosmisleno odijeliti ni stare pisce koji su pisali na materinskom jeziku. Ima za to brojnih primjera iz mnogonacionalne stare Mađarske. Gáspár Heltai († 1574) iz Kolozvára govorio je o sebi do kraja života kao o svjesnom Saksoncu, mađarski je naučio vrlo kasno, tj. kad je imao otprilike četrdeset godina, a ipak je postao po svojim djelima majstor mađarske proze XVI stoljeća. Péter Beniczky (1603—1664), koji je živio sredinom XVII stoljeća, bio je i mađarski i slovački pjesnik; a u pjesmarice iz XVII—XVIII stoljeća, pisane rukom, ulazile su bez redosljeda, šaroliko pomiješane mađarske, latinske, slovačke, njemačke, rumunjske pjesme. U burno vrijeme saksonske odnosno mađarske reformacije u Erdelju štampane su prve knjige na rumunjskom, dok je Benedek Szölösy, slovačkog porijekla (1609—1656) u težnji za uspjehom protureformacije priredio za štampu mađarske i slovačke katoličke crkvene pjesme istodobno, davši i jednoj i drugoj zbirci naslov *Cantus Catholici*.

Najpoučniji je međutim slučaj dvaju Zrinskih. Prema tradicionalnom hrvatskom shvaćanju, obojica su bili Hrvati, samo što je Nikola svoja djela napisao mađarski. Mađarska nacionalistička historiografija prikazala je opet obojicu kao Mađare a s negodovanjem je registrirala da je Petar (1621—1671) ipak postao hrvatski pisac. Treba priznati da su se i za jedno i za drugo stajalište mogle navesti obilne činjenice, ali — naravno — samo samovoljno izabrane. Jer nacionalna apologetika nikad ne teži za objektivnom istinom nego traži dokaze za neku a priori postavljenu tezu. O tome se radi i u ovom slučaju; uočimo li, naime, ukupnost i sistem činjenica, ubrzo se pokaže da cijela ta diskusija iz prošlosti, pa i način postavljanja pitanja uopće, nisu imali nikakva smisla ni opravdanosti.

Hrvatska obitelj Zrinski postala je od sredine XVII stoljeća dvojezična pošto je zbog prodiranja Turske stekla imanja sjevernije, na području na kojem je etnički sastav bio djelomično mađarski. To nije bila izođirana pojava budući da je od konca XV stoljeća otpočela gotovo prava seoba naroda s ugrožavanog juga prema sjeveru; velik broj hrvatskih i južnih mađarskih veleposjednika plemića, dapače i kmetova, preseljavao se u sigurnije krajeve. Jedan dio hrvatske aristokracije tada se potpuno izmiješao s mađarskom aristokracijom; slično Zrinskim, i Keglevići i Draškovići stupili su u ženidbene odnose sa sinovima i kćerima mađarskih obitelji te su postali dvojezični; štaviše, bilo je među njima i više onih koji su se bavili književničkom djelatnošću na mađarskom jeziku. I obratno, kad je neka mađarska aristokratska obitelj stekla imanja u Hrvatskoj, kao napr. obitelj Erdödy, ona se napola pohrvatila. Na isti su način postale brojne dvojezične mađarske aristokratske obitelji, koje su u XVI stoljeću stekle nove posjede na slovačkom jezičnom području, u sjevernom dijelu tadašnje Mađarske. Kojim su se jezikom one služile, to nije bilo određeno principijelnim stavom, ni nacionalnom sviješću, nego svrsishodnošću, a odlučni su za svaku od njih bili praktični momenti, utjecaj okoline, ali najviše položaj posjeda. To se odnosi i na Nikolu i na Petra Zrinskog.

Koji je bio materinski jezik sinova Jurja Zrinskog mlađeg i Magdalene Széchy, mađarski ili hrvatski, to ne znamo, a to zapravo nije ni važno. Posve je sigurno da su za ranog djetinjstva već jednako dobro govorili oba jezika, pa su se njime kasnije jednako služili i u pismu. Sačuvano je jedno pismo na mađarskom Adamu Batthyányju od 27. prosinca 1663., polovicu kojeg je pisao Nikola a drugu polovicu Petar (vidi: *A két Zrínyi Miklós körmendi levelet*. Izdao Béla Iványi. Budapest 1943. 57—59.). U njemu savršeno dobro pišu mađarski obojica, a stil dvanaestogodišnjeg Petra možda je čak sočniji od stila njegova godinu dana starijeg brata Nikole (1620—1664). Hrvatsko pismo od njih iz tog vremena nije na žalost sačuvano, ali je izvan sumnje da su se sa svojim hrvatskim rođacima, opet, dopisivali na isto tako dobrom hrvatskom jeziku. Što se kasnije Nikola služio pretežno mađarskim, a Petar hrvatskim jezikom i u govoru i u pismu, uzrok tomu nisu bile neke prirodne naklonosti ni suprotne nacionalne simpatije, nego jednostavno to što su prilikom diobe obiteljske imovine Nikoli pripali sjeverni, međumurski posjedi a Petru južni, primorski. Petar je dakle proveo velik dio života na čisto hrvatskom jezičnom području a Nikola u području s miješanim stanovništvom. A kako Međumurje ni administrativno ni vojnički nije pripadalo Hrvatskoj, Nikolu su državna politika, briga za obranu prekodunavskih tvrđava, društveni odnosi vezali u prvom redu za mađarske vojnike i ari-

stokratske krugove. I jezik mu je nužno postao mađarski, pa je kao pjesnik pjevao i pisao na njemu.

Nikola Zrinski bio je dakle mađarski književnik, a koja mu je zapravo bila nacionalnost? Odgovor je jednostavan: i mađarska i hrvatska. On se jednako ponosio svojim hrvatstvom i svojim mađarstvom. Nespojivima ih je smatrao samo nacionalizam prošloga stoljeća, on nije. U svome spisu pod naslovom *Török áfium (Turski opijum)*, u kojemu požuruje stvaranje nove stalne vojske, on je posve prirodno napisao: „mindnyájunknak kell, akik magyarok, horvátok vagyunk ebben concurrálnunk“ (svi mi, koji smo Mađari, Hrvati, treba da u tome sudjelujemo“). To je bio pravi stav Zrinskoga, i svaka je jednostranost pogrešna.

Stariji hrvatski učenjaci veoma rado su navodili iz jednog pisma Nikole Zrinskog zagrebačkom podžupanu Ivanu Ručiću godine 1658. ovu rečenicu: „Ego mihi conscius aliter sum, etenim non degenerem me Croatam et quidem Zrinium esse scio“. Iz toga su zaključivali da se, premda je bio mađarski pisac, po narodnosti smatrao Hrvatom. Da, samo što u tom istom pismu, upućujući svoje riječi svome glavnom političkom protivniku, nadbiskupu Lippayju, nekoliko redaka niže Nikola već izjavljuje: „non tu Ungarus es, nec nos tua natio“. A za naglašavanje toga da je Zrinski bio Mađar, mađarski su se historičari, obratno, mogli pozivati na posvetu *Opsade Sigeta*: „Dedicálom ezt az munkámat magyar nemességnek, adja Isten, hogy véretem utolsó csöppig hasznossan néki dedikálhassam“ („Posvećujem ovo svoje djelo mađarskom plemstvu, da dá Bog da bih mu korisno mogao posvetiti Ivanu krv od posljednje kapi“); ili na posvetu njegovih proznih djela u kojoj se Nikola gorko žali što se rodio „u vijeku propasti Mađara“, a ne u doba kada je Bog bio „milostiv prema Mađarima i nije odvrtao svoje lice od njih već ga učinio strašnim za one koji sada na nas gledaju sa dosadom i pogrdno nas spominju“; ili na to da je kao moto *Turskog opijuma* napisao: „Ne bántsd a magyart!“ („Ne diraj Mađara!“). Iz svega toga izvlačili su to da se Zrinski po svome osjećanju potpuno poistovetio s mađarstvom. To je i istina, samo što je on govorio s istom takvom gorućom strasću i u ime hrvatskoga naroda. Dokaz je za to ono nedavno pronađeno pismo, koje je u ime „hrvatske nacije“ vjerojatno 1663. godine pisao caru Leopoldu I (vidi: *Irodalomtörténeti Közlemények* 1962. 748–750.). Nema razlike u osjećajnoj jačini riječi Zrinskoga, kada govori u ime mađarskog ili hrvatskog naroda!

Taj odlični čovjek XVII stoljeća, koji je bio odjednom i Mađar i Hrvat, nije bio ni u svome književnom radu obuzet samo mađarskim problemima. U kataoigu njegove biblioteke, doduše, jedva nalazimo hrvatskih knjiga, ali je i mađarskih samo nekoliko; njegova su lektira bila uglavnom latinska i talijanska djela. On je posvetio jednako revno ispisivao bilješke iz čuvenog djela Mavra Orbinija *Il regno degli Slavi*, koje je imalo tako važnu ulogu u buđenju svijesti slavenskih naroda, kao i iz mađarskih historija Bonfinija i Istvánffyja, koje su bile temelj mađarske nacionalne historiografije. Pri pisanju svoga glavnog djela *Szigeti Veszedelem (Opsada Sigeta)* on je crpio podjednako građu i iz mađarskih i iz hrvatskih pjesničkih izvora. Njegov mlađi brat Petar presadio je dakle na hrvatski takvo remek-djelo, u čijoj je genezi pjesnička predaja obaju naroda imala jednak udio. *Zrinijada* kao pjesnička struktura ne može se objasniti isključivo razvojem mađarske književnosti, ni iz njega razumjeti. Ona nije takvo neko mađarsko djelo na koje je 'utjecala' i hrvatska književnost, nego u nastajanju kojega je i hrvatska književnost imala organski udio. Zato bi u djelu Petra Zrinskog trebalo vidjeti ne toliko prijevod jednog mađarskog djela, već mnogo više hrvatsku varijantu zajedničkog ploda obiju književnosti. Prvenstvo mađarske varijante treba zahvaliti činjenici što je od dvojice braće Zrinski veći pjesnički genij bio onaj koji je pisao mađarski. Trebalo je Nikoline genijačnosti da to remek-djelo nastane. Da se njihov životni put tako odvijao da je stariji brat dospio na Primorje a Petar u Međumurje, *Zrinijada* bi možda bila napisana hrvatski, a Petar bi bio autor mađarske varijante. To je već, naravno, samo igra kombinacije i nagađanje, ali dobro karakteriše suštinu pitanja.

Na osnovu ovih nekoliko primjera mislim da se može izvući pouka da prije nastanka građanskih nacionalnih pokreta nije dopušteno naturati književnostima norme nacionalne književnosti. U procesu nastanka nacionalne književnosti pisci i djela često su podjednako činioci razvoja više književnosti. Zato je opasno približavati se naučnom procjavanju nacionalne književnosti na osnovu nacionalne jednostranosti. I nacionalne povijesti književnosti mogu se dobro, uz naučnu objektivnost napisati samo bez ikakve nacionalne pristrasnosti i apologetike. Pitanje pisaca koji se podjednako mogu svrstati u povijest više književnosti postalo je u prošlosti izvor diskusija među nacijama. Nadati se da će tokom budućih istraživanja bez predrasuda postati podrška suradnje, uzajamnosti i zajedničkog rada.

Tibor KLANIČAJ

